

TIJDSCHRIFT

VAN HET

KONINKLIJK NEDERLANDSCH GENOOTSCHAP

VOOR

MUNT- EN PENNINGKUNDE

ONDER DE ZINSPREUK

„Concordia res parvae crescunt“

TE

AMSTERDAM

10^e Jaargang

AMSTERDAM

JOHANNES MÜLLER

1902

Bouwstoffen voor eene Geschiedenis van het Nederlandsche Geld- en Muntwezen.

Afleiding en verbinding.

(Vervolg.)

Evenals dit het geval was in betrekking tot andere ponden, rekende men ook tegenover deze met hunne nevenponden. Het nevenpond van $f 67,20$ bedroeg $f 64,00$, dat van het hoofdpond van $f 33,60$ deed $(f 33,60 \times 20) : 21 = f 32,00$, of ook juist weder de helft van het oude nevenpond.

Van dit laatstelijk bepaalde nevenpond vertegenwoordigde het Tournooisch een bedrag van $f 32,00 : 16 = f 2,00$ en 't is inzonderheid met dit payment, als Pond Zwarte, waarmede ook in Brabant is gerekend. Het werd aan het geld van de ponden Vlaamsch en Brabantsch verbonden, en daaraan vastgesnoerd, werd het gebruik ervan bestendigd tot schier aan de tegenwoordige indeeling van onze munt. Er is dus even lang gebruik gemaakt van het Tournooisch van het nevenpond van $f 32,00$, als van het Tournooisch van het hoofdpond van $f 67,20$. De grondslag van beide paymenten lag in een en dezelfde rekeneenheid, in het aloude pond van $f 67,20$ of van 32 Guldens van gewicht.

Hoewel de herkomst van het payment eindelijk voor velen duister werd, bleef de benaming ervan, als pond Zwarte toch steeds wijzen op de rekeneenheid in betrekking, waartoe het eenmaal was bepaald, en voor hen, die

de verhoudingen der paymenten tot het Pond Groot kennen, kost het thans zelfs geenerlei inspanning meer daaruit het betrekkelijke pond alsnog af te leiden.

Tot opheldering van het gebruik en de vastlegging van het hier bedoelde Pond Zwarte aan ander geld, halen wij in de eerste plaats aan 'tgeen nopens de gebruikte munt in de Keuren van Antwerpen wordt bepaald. In deze keuren, onder den titel van „*Rechten ende Costumen van Antwerpen*” in 1597 te Keulen gedrukt, leest men: „Item alsmen int contracteren mentie maectt van Croonen. Daelders, Philippus guld, Guldene oft Carolusgulden, sonder naerder verclaringhe te doen, is men de Croone verstaende tegen 40 stuyvers, den Daelder tegens 30 stuyvers, den Philippusgulden tegens 25 stuyvers, den Gulden ende Carolusgulden tegens 20 stuyvers, altijs den stuyvers tot dry grooten Brabants eens”. (bladz. 271.)

In betrekking tot den Carolusgulden kwam het Schild overeen met 2 Gld. 2 stuivers of met 42 stuivers.

. De stuiver van die munt had alzoo gang voor $f 3,15 : 42 = f 0,075$ en de Gulden, steeds gelijk staande met 20 stuivers, deed alzoo $20 \times f 0,075 = f 1 50$.

Het Pond Groot op den Carolusgulden gegrond, kwam overeen met 6 Carolusgulden of met $6 \times f 1,50 = f 9,00$. Bij een stuiver van $f 0,075$ was de koers van de groot $f 0,0375$ en het pond, altoos overeenkomende met 240 grooten, kan dus ook gezegd worden gelijk te zijn geweest aan $240 \times f 0,0375 = f 9,00$.

Het Pond Groot van $f 9,00$, van 1492 tot 1515 op den zoogenaamden Rijns- en van 1515 tot later op den Carolusgulden gegrond, heette Pond Vlaamsch en daarmede is gerekend van 1492 tot 1586, doch elders tot diep in de 17e eeuw.

In betrekking tot den stuiver van den Carolusgulden worden de munten in de hierboven aangehaalde keur bepaald, namelijk :

de Kroon op.	40 st.	of op	$40 \times f 0,075 = f 3,00$
„ Daelder op	30 st.	„ „	$30 \times „ 0,075 = „ 2,25$
„ Philippusgld. op	25 st.	„ „	$25 \times „ 0,075 = „ 1,875$
„ Car.Gld. op	20 st.	„ „	$20 \times „ 0,075 = „ 1,50$

Maar uit de aanhaling blijkt, dat destijds in Brabant ook geld op een ander pond aangemunt, loop had. En duidelijk is de bepaling voor het ontraadselen van dat andere geld, dat als het Brabantsche bekend stond. De stuiver toch, waarmede ook de gang van den Carolus-gulden was bepaald, wordt gezegd te gelden voor 3 grooten Brabantsch. De laatste, de groot Brabantsch, moet dus zijn gerekend geweest op $f 0,075 : 3 = f 0,025$.

Is de waarde van eene groot bekend, dan is al het overige, dat op een pondenstelsel betrekking heeft, te bepalen, Alsdan is :

$$\text{het pond} = 240 \text{ gr.} = 240 \times f 0,025 = f 6,00$$

$$\text{de gld.} = 40 \text{ gr.} = 40 \times „ 0,025 = „ 1,00$$

$$\text{de Schell.} = 12 \text{ gr.} = 12 \times „ 0,025 = „ 0,30$$

$$\text{de stuiver} = 2 \text{ gr.} = 2 \times „ 0,025 = „ 0,05$$

Uit alles blijkt, dat men onder het Brabantsch te Antwerpen verstond het pond van $f 6,00$, dat zich verhoudt tot het pond Vlaamsch, al 6 : 9 of als 2 : 3, en aan het geld van deze beide rekeneenheden, aan de munt van de ponden Vlaamsch en Brabantsch, werd het hiervoren ontwikkelde payement van $f 2,00$, het oude Pond Zwarte van het nevenpond van $f 32,00$, in de Keuren van Antwerpen overal verbonden.

In het volgende wordt dit payement bepaald in munt van het pond Vlaamsch :

Soo wie den anderen boven vrede qualicken toespracke, oft injurieerde met woorden, verbeurt vier en twintigh pont Swerten, daervoren men betalen sal twee en dertich guldens. (1)

(1) *Rechten ende Costumen van Antwerpen.* Gedrukt tot Ceulen 1597 bl. 64.

De boete bestond uit 24 Pond Zwarte, waarvoor gerekend moesten worden 32 Guldens, of $32 \times f 1,50 = f 48,00$. Elk Pond Zwarte was dus bepaald op $f 48,00 : 24 = f 2,00$.

Ook in het volgende vindt men het oude Pond Tournooisch of Zwarte in munt van het pond Vlaamsch bepaald:

„So wie vrede wederseyde oft weygherde als de Schou-teth, de Roey-drager, eenich van de schepenen oft van de gesworen colffdrageren denselven vrede oorcondelicken heyschte, die verbeurt so dickwils als hyt weygherde, drye ponden Swerte, waer voren men betaelt vier guldens, elcken gulden tegens twintich stuyvers stuck. (1)

De 4 Guldens voor de 3 Ponden Zwarte bepaald, bedragen $4 \times f 1,50 = f 6,00$ en deze geldsom gelijk zijnde aan 3 ponden, moet ook in deze elk pond gerekend zijn geweest op $f 2,00$.

In de volgende aanhaling wordt het Pond Zwarte vastgelegd aan munt van beide ponden, aan die van het Vlaamsch en het Brabantsch:

„So wie sijnen vredach niet en houdt, of voor de clocke vijf uren niet en compareert voor den Roeydrager ende den schepenen, ende sijnen vrede niet en vernieuwt, verbeurt twintich schell. Swarte, of sessentwintich stuyvers ende twee grooten Brabants daer voren” (2)

De boete, hier omschreven, bestond uit 20 schellingen Zwarte of uit één zoodanig pond, dus uit $f 2,00$.

Daarvoor werd gerekend 26 stuivers van de hiervoren bepaalde munt en 2 grooten Brabantsch, of:

$$\begin{array}{r} 26 \text{ stuivers, } 26 \times f 0,075 = \dots\dots\dots f 1,95 \\ 2 \text{ gr. Brab. } 2 \times „ 0,025 = \dots\dots\dots „ 0,05 \\ \hline \text{Samen } \dots\dots\dots f 2,00 \end{array}$$

Merkwaardig is ook, wat daaromtrent wordt aangetrof-

(1) Ibid bladz. 60.

(2) Ibid bladz. 62.

fen in het archief van de Belgische gemeente Calmpthout. Deze plaats, die in zake haar rechtswezen zich regelde naar de Antwerpsche Keur, bepaalde in 1650 in het Vlaamsche of Brabantsche geld,

A het pond Zwarte op 6 β 8 gr. of op :

$$6 \beta \text{ Groot, } 6 \times f 0,30 = \dots \dots \dots f 1,80$$

$$8 \text{ d } \text{,,} \quad 2 \times \text{,,} 0,025 = \dots \dots \dots \text{,,} 0,20$$

$$\text{Samen op } \dots \dots \dots \underline{f 2,00}$$

B de Schelling Zwarte op 4 gr. of op :

$$4 \text{ gr. } 4 \times f 0,025 = \dots \dots \dots f 0,10$$

C de Groot Zwarte op 8 Myten, of op :

$$8 \text{ Myten, } 8 \times f 0,00\frac{5}{8} = \dots \dots \dots f 0,00\frac{5}{8}$$

En men bepaalde ook daar destijds de rekenmunt, het Pond Zwarte, nog in geld van de beide ponden Groot.

a. Het Pond Zwarte wordt gezegd gelijk te staan met $26\frac{1}{2}$ stuiver Vlaamsch en 12 Myten Brabantsch, of met :

$$26\frac{1}{2} \text{ stuiver vl. } 26\frac{1}{2} \times f 0,075 = \dots \dots \dots f 1,9875$$

$$12 \text{ Myten, Br. } 12 \times \text{,,} 0,00\frac{5}{8} = \dots \dots \dots \text{,,} 0,0125$$

$$\text{Samen op } \dots \dots \dots \underline{f 2,00}$$

b. De Schelling Zwarte wordt gesteld op 1 Stuiver Vlaamsch en 24 Myten Brabantsch, dus op :

$$1 \text{ Stuiiv. Vl. } 1 \times f 0,075 = \dots \dots \dots f 0,075$$

$$24 \text{ Myten Br. } 24 \times f 0,00\frac{5}{8} = \dots \dots \dots \underline{\text{,,} 0,025}$$

$$\text{Samen op } \dots \dots \dots \underline{f 0,10}$$

Men had dus half de 17e eeuw ook nog het rekenpond van $f 2,00$, het aloude Pond Zwarte van het nevenpond van $f 32,00$ en dat, ook blijkens deze opgaven, verdeeld was in 20 schellingen, elk van $f 0,10$, of in 240 grooten, elk van $f 0,00\frac{5}{8}$.

Dit oude payment had alzoo in 1650 nog gang voor twee gulden Brabantsch en daar zoowel de Gulden Brabantsch, als onze Gulden, oorspronkelijk munt was van 40 grooten, waarvan 3 gelijk stonden met een en denzelfden stuiver Vlaamsch, zoo is het ook waarschijnlijk, dat de gang van den

Brabantschen gulden alstoen nog overeen kwam met dien van den Gulden van ons geld.

Maar wat betreft het loopende geld, daarin schijnt later toch eenige verandering te hebben plaats gegrepen. Met behoud van dezelfde indeeling is het gehalte gewijzigd, want uit het Kon. besluit van 8 December 1824 (*Staatsblad* n°. 63), bepalende het tarief volgens hetwelk de oude munten der zuidelijke provinciën aldaar in de nederlandsche munt zouden berekend worden, blijkt onder andere, dat de schelling niet werd bepaald op $f 0,30$, maar op $f 0,285$ en alzoo het Tienstuiverstuk of de Frank is aangenomen op $f 0,475$. Het geld, oorspronkelijk in alles gelijk aan dat van de Noordelijke provinciën, schijnt dus laatstelijk op Fransche leest te zijn geschoeid geweest. Op den denkbeeldigen gulden van het oude Pond Zwarte, op de Brabantsche rekenmunt, hebben de wijzigingen nooit van invloed kunnen zijn.

Gelukkig dat het bedrag van het payement, of het oude Pond Zwarte, is bepaald, zoowel in betrekking tot het Vlaamsche, als tot het Brabantsche pond. Het zou bij gebreke daarvan stellig niet op zoo eenvoudige wijze zijn te ontraadselen geweest. Even gelukkig is het, dat ook de wetgever in 1816 erop bedacht is geweest, van den Brabantschen reken- of wisselgulden, uit twee waarvan het Pond Zwarte bestond, nog gewag te maken, door dien na een zoo langen weg te hebben afgelegd, nog gelijk te stellen met den Gulden van onze munt. Alzoo was :

Pond Groot = $f 67,20$ met Tourn^s van $f 4,20$.

Nevenpond = „ $64,00$ „ „ „ „ $4,00$,

en :

Pond Groot = $f 33,60$ met Tourn^s van $f 2,10$,

Nevenpond = „ $32,00$ „ „ „ „ $2,00$,

En Tourn^s van $f 2,00$ in 1816 = Twee Gulden van onze munt.

Dat deze gulden, namelijk die van het oude pond Zwarte

eindelijk afdaalde tot rekenmunt, is verklaarbaar. Ook met menig andere munt was dit het geval. Toch vonden ook die denkbeeldig geworden geldstukken eenmaal hun oorsprong in een feitelijk bestaan; ook zij waren eens bepaalde deelen van een of ander pond, en de grondslag van de hier bedoelde Brabantsche rekenmunt klimt op tot het over een reeks van eeuwen bestaan hebbende Pond Groot van *f* 67,20 of van 32 Guldens van gewicht.

Tholen, December 1900.

A. HOLLESTELLE.

Muntwaarde te Brielle 1346.

In de voorboden der stad Brielle, geleit in den jare 1346, des Zondags na St. Bavo, wordt *t paeymment* vastgesteld als:

- 1 dubbeldorne = 28 gr.
- 1 middelengel = 27½ gr.
- 1 lichtengel = 24 gr.
- 1 pawelioen = 22½ gr.
- 1 schilt = 20½ gr.
- 1 royael = 18 gr. 2 Holl.
- 1 gouden hallinc = 15 gr. 3 Holl.
- 1 goeden ghesellen = 1 Holl.
- 1 leonen = 21 gr.

Ende Holl ende Brabantsce in eenre coemanscip van 10 lb boven 5ß niet te nemen, men wil se nemen.

(Uit: H. DE JAGER, *De Middeleeuwsche keuren der stad Brielle*, blz. 32).

Medegedeeld door AUG. SASSEN.
